

Lagutskottet

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av 21 kap. 8 och 8 b § i rättegångsbalken

INLEDNING

Remiss

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av 21 kap. 8 och 8 b § i rättegångsbalken (RP 201/2022 rd): Ärendet har remitterats till lagutskottet för betänkande.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- lagstiftningsråd Jukka Siro, justitieministeriet
- justitieombudsmannasekreterare Katja Harakka, riksdagens justitieombudsmans kansli
- justitieråd Tuija Turpeinen, högsta domstolen
- hovrättsråd Linda Jussilainen, Helsingfors hovrätt
- avdelningsdirektör, tingsdomare Henri Hyvärinen, Östra Nylands tingsrätt
- expert Johanna Linna, Finlands näringsliv rf
- jurist Emmi Meriranta, Konsumentförbundet ry
- advokat Helena Kalmanlehto, Finlands Advokatförbund
- professor Tuula Linna.

Skriftligt yttrande har lämnats av

- Västra och inre Finlands rättshjälps- och intressebevakningsdistrikt
- Helsingfors universitet, Institutet för kriminologi och rättspolitik
- Finlands Advokatförbund
- Finlands domareförbund rf
- Företagarna i Finland rf.

PROPOSITIONEN

Regeringen föreslår ändringar i rättegångsbalken.

Enligt propositionen ska domstolen på eget initiativ under lindrigare förutsättningar än för tillfället kunna sänka det belopp med vilket den förlorande parten i ett tvistemål åläggs att ersätta den vinnande partens rättegångskostnader.

Betänkande LaUB 23/2022 rd

Den föreslagna lagen avses träda i kraft den 1 maj 2023.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Allmänt

Propositionen handlar främst om att lindra tillämpningsvillkoren för 21 kap. 8 b § i rättegångsbalken. I och med ändringen får domstolen bättre möjligheter att jämka beloppet av de rättegångskostnader som dömts ut till den part som förlorat ett tvistemål. Målet är att minska kostnadsrisken i rättegångar och på så sätt förbättra tillgången till rättslig prövning.

Propositionen baserar sig på regeringsprogrammet, där en målsättning är tillgång till rättsskydd oberoende av ekonomisk och samhällelig ställning. Som sätt att uppnå detta nämns en sänkning av rättegångskostnaderna och utredning av grunderna för bestämning av sådana kostnader bland annat för att minska kostnadsrisken.

Sammantaget ställer sig lagutskottet bakom propositionen och tillstyrker lagförslaget, men med anmärkningarna nedan.

Skyldighet att ersätta rättegångskostnader samt lindrad skyldighet

Enligt den gällande huvudregeln i tvistemål åläggs den part som förlorat målet att till fullt belopp ersätta den vinnande partens skäliga rättegångskostnader som föranletts av nödvändiga åtgärder (21 kap. 1 § i rättegångsbalken). Ersättningsbara rättegångskostnader är kostnaderna för förberedande av rättegången och för utförande av talan vid domstolen samt för ombudets eller biträdets arvode (21 kap. 8 § 1 mom. i rättegångsbalken). Ersättning betalas också för det arbete som rättegången föranlett parten och för sådan förlust som direkt ansluter sig till rättegången.

Domstolen kan redan nu med stöd av 21 kap. 8 b § i rättegångsbalken sänka beloppet av de ersättningsbara rättegångskostnaderna i förhållande till vad beloppet i princip annars skulle bli enligt det kapitlet. Enligt bestämmelsen kan domstolen på tjänstens vägnar sänka beloppet av de rättegångskostnader som en part ska dömas att betala, om det, med beaktande av de omständigheter som lett till rättegång, parternas ställning och sakens betydelse, bedömt som en helhet vore uppenbart oskäligt att förplikta parten att ersätta motpartens rättegångskostnader. Paragrafen har emellertid sällan tillämpats i praktiken, år 2019 endast i cirka tre procent av de tvistemål som avgjordes vid huvudförhandling (se även RP s. 8). Andelen låg på samma nivå också 2004 och 2008.

Nu föreslår regeringen att kravet på att det ska vara uppenbart oskäligt att förplikta parten att ersätta kostnaderna ska utgå ur 21 kap. 8 b § i rättegångsbalken. I fortsättningen räcker det således med att skyldigheten att ersätta rättegångskostnaderna är oskälig utifrån en helhetsbedömning och de kriterier som nämns i bestämmelsen. Dessutom föreslås det att det som står i förarbetena till den gällande lagen tas in i paragrafen, det vill säga att jämkning av rättegångskostnaderna är domstolens skyldighet.

Betänkande LaUB 23/2022 rd

Vid utfrågningen i lagutskottet understödde de sakkunniga allmänt taget den föreslagna ändringen, men den ansågs vara otillräcklig och av mindre betydelse i förhållande till målen.

Också lagutskottet anser att den föreslagna ändringen av 21 kap. 8 b § i rättegångsbalken i sig är motiverad, eftersom den förbättrar ställningen för den part som förlorat ett tvistemål och förhindrar situationer med oskäligt kostnadsansvar i enskilda fall. Den föreslagna ändringen kränker inte heller rättigheterna för den part som vunnit ett tvistemål, eftersom jämkningen av kostnadsansvaret förblir ett undantag. Den vinnande parten skyddas också av att också den partens ställning ska beaktas vid bedömningen av jämkningen av kostnadsansvaret. Dessutom jämkas kostnadsansvaret endast i den mån det behövs för att undanröja oskäligheten.

I och med den ändring som föreslås i propositionen är det möjligt att kostnadsansvar jämkas oftare i framtiden. Det kan leda till att den ekonomiska risken med rättegångar i tvistemål minskar något.

De gällande bestämmelserna ändras dock relativt lite, vilket innebär att de praktiska konsekvenserna av ändringen inte nödvändigtvis blir särskilt stora. Den föreslagna ändringen minskar inte heller i egentlig mening parternas rättegångskostnader, utan de existerar oberoende av om den förlorande parten helt eller endast delvis ersätter den vinnande partens rättegångskostnader.

Fortsatta åtgärder

Rättegångskostnaderna i tvistemål som avgörs vid huvudförhandling i tingsrätten har ökat betydligt under de senaste decennierna (se även RP, s. 12). Parternas yrkanden på ersättning för rättegångskostnader var 2019 mer än 2,5 gånger större än 1995. Särskilt rättegångskostnaderna för privatpersoner har ökat. Samtidigt har antalet omfattande tvistemål som avgjorts i tingsrätterna enligt uppgift minskat klart, och i Finland behandlas färre tvistiga civil- och handelsrättsliga mål i domstolarna än i övriga Europa och i närområdena.

Ökningen av rättegångskostnaderna bedöms ha flera orsaker. Tvistemålen har blivit allt mer komplicerade och omfattande. Dessutom har sakkunniga bedömt att rättegångsförfarandet enligt den gällande lagstiftningen samt domstolarnas praxis är arbetskrävande och leder till längre rättegångar, vilket också återspeglas i den arbetsmängd som krävs av rättegångsombud. Även domstolarnas otillräckliga resurser bedöms bidra till att rättegångarna blir längre och bedöms försvåra en koncentrerad behandling av ärendena, och då blir ombuden tvungna att sätta sig in i samma ärenden på nytt.

Ökningen av rättegångskostnaderna är ett betydande rättsskyddsproblem. På grund av kostnadsrisken vågar eller kan man inte nödvändigtvis inleda en rättegång i ett tvistemål. Att kostnadsrisken i rättegångar ökar och tröskeln för att inleda process bli högre har också mer omfattande skadliga konsekvenser, eftersom det kan försvaga medborgarnas förtroende för rättssystemet och domstolsväsendet.

Vid beredningen av propositionen har man också bedömt andra metoder för att minska risken för rättegångskostnader och förbättra ställningen för den förlorande parten, och justitieministeriet utarbetar som bäst en preliminär utredning om småmålsförfarande (se RP, s. 19—20). Vid utskot-

Betänkande LaUB 23/2022 rd

tets utfrågningar av sakkunniga har småmålsförfarandet fått mycket brett stöd. Sakkunniga har dessutom ansett att det i fortsättningen bör utredas om det kan föreskrivas om till exempel ett fast maximibelopp eller ett maximibelopp som baserar sig på tvistesumman och det skede där rättegången avslutas för den förlorande partens ersättningsskyldighet, eller om det är möjligt att begränsa timdebiteringen för de rättegångskostnader som ska ersättas av motparten. Likaså har det framförts att de ekonomiska gränser för disponibla medel som är villkor för att rättshjälp ska betalas av statens medel bör ses över.

Sammantaget anser lagutskottet att det utöver den lagändring som föreslås i propositionen så snart som möjligt bör vidtas nya lagstiftningsåtgärder och andra åtgärder för att sänka rättegångskostnaderna och procesströskeln i tvistemål. Det är också motiverat att utreda åtgärder för att stödja parternas ekonomiska möjligheter att stå för rättegångskostnaderna. Utskottet föreslår att ett uttalande i saken (*Utskottets förslag till uttalande*).

Vid utfrågningen i lagutskottet ansåg de sakkunniga att rättegångarnas längd är ett betydande problem med tanke på tillgången till rättslig prövning och kostnadsrisken, eftersom den både direkt och indirekt påverkar rättegångskostnaderna. Att rättegångarna drar ut på tiden har bland annat ansetts bero på att domstolarnas resurser är otillräckliga.

Lagutskottet delar de sakkunnigas oro över de långa rättegångarna och domstolarnas knappa resurser. Utskottet har redan i flera års tid upprepade gånger fäst allvarlig uppmärksamhet vid att basfinansieringen av domstolsväsendet är otillräcklig och att det orsakar betydande problem. Dessa frågor har behandlats särskilt i utlåtandena från 2021 och i år om planerna för de offentliga finanserna (se LaUU 18/2022 rd och LaUU 11/2021 rd och de tidigare utlåtanden som det hänvisas till där). Utskottet har ansett det nödvändigt att basfinansieringen av rättsvården, bland annat domstolarna, utan dröjsmål höjs väsentligt och permanent (LaUU 11/2021 rd).

Riksdagen har utifrån lagutskottets betänkande (LaUB 16/2021 rd) förutsatt att statsrådet utarbetar en redogörelse om rättsvårdens verksamhetsförutsättningar. Redogörelsen har nyligen överlämnats till riksdagen (SRR 13/2022 rd) och i den behandlas bland annat domstolsväsendets verksamhetsförutsättningar. Utskottet yttrar sig närmare om domstolarnas basfinansiering i samband med behandlingen av redogörelsen.

DETALJMOTIVERING

Lagen om ändring av 21 kap. 8 och 8 b § i rättegångsbalken

21 kap. Om rättegångskostnader

8 b §. Paragrafen gäller jämkning av en förlorande parts skyldighet att ersätta rättegångskostnader. I propositionen föreslås det att förutsättningarna för tillämpning av paragrafen lindras på det sätt som beskrivs ovan i utskottets överväganden.

De grunder för bedömning av oskälighet som nämns i paragrafen förblir oförändrade, dvs. de är även i fortsättningen de omständigheter som lett till rättegång, parternas ställning och sakens be-

Betänkande LaUB 23/2022 rd

tydelse. För tydlighetens skull konstaterar lagutskottet att alla de grunder som nämns i bestämmelsen ska beaktas vid bedömningen av oskäligheten. De är således inte alternativ till varandra. Det är också fråga om en samlad bedömning av kriterierna, vilket framgår av frasen ”bedömt som en helhet” i paragrafen. Utskottet noterar dock att det för en jämkning av kostnadsansvaret enligt propositionsmotiven är tillräckligt att en eller flera faktorer som talar för en jämkning som helhet bedömt väger tyngre än de bedömningsgrunder som talar emot en jämkning (s. 27). Det är med andra ord tillräckligt att bedömningsgrunderna i sin helhet talar för en jämkning, även om samtliga bedömningsgrunder inte skulle tala för en sådan.

Lagutskottet betonar dessutom vikten av kontradiktionsprincipen vid tillämpningen av bestämmelsen. Som det framgår av propositionsmotiven ska domstolen på grund av kontradiktionsprincipen ge parterna tillfälle att yttra sig om saken när den prövar om beloppet av rättegångskostnaderna ska sänkas på tjänstens vägnar (s. 28).

FÖRSLAG TILL BESLUT

Lagutskottets förslag till beslut:

Riksdagen godkänner lagförslaget i proposition RP 201/2022 rd utan ändringar.

Riksdagen godkänner ett uttalande. (Utskottets förslag till uttalande)

Utskottets förslag till uttalande

Riksdagen förutsätter att regeringen i syfte att öka tillgången till rättslig prövning skyndsamt vidtar nya lagstiftningsåtgärder och andra åtgärder för att sänka rättegångskostnaderna och tröskeln för att inleda process i tvistemål och utreder åtgärder för att stödja de ekonomiska möjligheterna för parter i tvistemål att stå för rättegångskostnaderna.

Betänkande LaUB 23/2022 rd

Helsingfors 13.12.2022

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Leena Meri saf
vice ordförande Sandra Bergqvist sv
medlem Sanna Antikainen saf
medlem Saara Hyrkkö gröna
medlem Marko Kilpi saml
medlem Pasi Kivisaari cent
medlem Jouni Ovaska cent
medlem Suldaan Said Ahmed vänst
medlem Ruut Sjöblom saml
medlem Sebastian Tynkkynen saf
medlem Paula Werning sd
ersättare Outi Alanko-Kahiluoto gröna.

Sekreterare var

utskottsråd Marja Tuokila.